

GAZİANTEP ÇEPNİLERİNİN ZİYARET MEKÂNLARI: HACI KOREŞ VE SEYDİ KOREŞ ZİYARET RİTÜELİ VE UYGULAMALARI*

Visiting Places of Çepni in Gaziantep: Visiting Rituals and Practices in Hacı Koreş and Seydi Koreş

İskender KORKMAZ**

Öz

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında Horasan erenlerinin önemli rolü bulunmaktadır. Türkler, Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte vatanı ebedileştirmek ve yaşadığı coğrafyayı vatan kılmak amacıyla çeşitli dağ, taş, ağaç, mağara gibi mekânlara kutsiyet atfetmiştir. Bunun yanında birçok veliyle vatan toprağını paylaşmak ve onlarla birlikte yaşanan coğrafyada hemhal olmak için söz konusu velileri kutsallaştırarak bir makam tahsis etmiştir. Anadolu'nun her bölgesinde bu kutsal mekanları görmek mümkündür. Özellikle Alevi toplumunda gerek mekânın kutsallığı gerekse mekân etrafında oluşan ritüellerin yapılış biçimleri dikkate alındığında söz konusu velilerin ve çeşitli maddi-manevi öğelerin kutsallığı en canlı bir biçimde yaşamaktadır.

Alevi inanç sistemi içerisinde ziyaret ritüelleri, Aleviliğin teolojik ve mistik arka planını anlamak ve yorumlamak adına önemli yer tutmaktadır. Kendine has pratik ve uygulamalarla şekillenerek devingen bir yapı arz eden bu ritüeller, insan hayatında bireye toplumsal bilinç kazandırarak yeni bir bilginin ve tecrübelerin anlamlandırmasını sağlamaktadır. Söz konusu ritüeller gerek toplumsal bilinç oluşturmaya gerekse ilke yani kutsala erişmek bağlamında önemli bir araçtır. Öte yandan, inancı ve kültürü anlamlandırmak adına ziyaret ritüellerinin temel bir işlevi yerine getirdiği söylenebilir.

Bu çalışmanın konusunu Gaziantep merkezli Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret mekanlarının ritüel ve uygulamaları oluşturmaktadır. Çalışmada söz konusu olan ziyaret mekânının adının kaynağı, etrafında oluşan anlatılar, ritüeller ve uygulamalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çepni, Alevi, Hacı Koreş, Seydi Koreş.

Abstract

Khorasan saints have a role in the Turkification and Islamization of Anatolia. With their settlement in Anatolia, Turks attributed holiness to various places such as mountains, stones, trees and caves in order to perpetuate the homeland and make the geography where they lived. In addition, they assigned a position to many saints in order to share their homeland and to be together with them in the geography they lived in, and made them holy. It is possible to see these structures in every region of Anatolia. It is seen that the aforesaid saints and various material-spiritual elements live in the most vivid way, especially in the Alevi society, either considering the holiness of the space or the structuring of the rituals around the space.

Within the Alevi belief system, visiting rituals have an important place in understanding and interpreting the theological and mystical background of Alevism. These rituals, which have a dynamic structure shaped by their own practices, are sacred structures that enable the individual to make sense of new knowledge and experiences by bringing social awareness in human life. The rituals in question are an important tool for creating social consciousness and reaching the oldest, that is the sacred. On the other hand, it can be said that visiting rituals fulfil a basic function in making sense of belief and culture.

* Geliş Tarihi: 13.02.2021, Kabul Tarihi: 16.02.2021. DOI: 10.34189/hbv.98.009

Bu makale, 17-18 Aralık 2020 tarihinde 4. Uluslararası İpekyolu Akademik Çalışmalar Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ABAP20S23 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.

** Arş. Gör. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü.

E-posta: iskenderkorkmaz@nevsehir.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3270-681X>

The subject of this study is the rituals and practices of Gaziantep-based Hacı Koreş and Seydi Koreş visiting places. In the study, the sources of their names, the narratives, rituals and practices formed around them were examined.

Keywords: Çepni, Alevi, Hacı Koreş, Seydi Koreş.

1. Giriş

Yüzyıllar boyunca farklı dinleri benimsemiş insan toplulukları bir dinden bir başka dine geçerken daha önce muhafaza etmiş oldukları kültürel birikimlerini de beraberinde taşırlar. Bu geçiş sırasında bazı kültür unsurları yeni girilen dini daireye orijinal bir şekilde eklenirken bazı kültür unsurları ise yeni dinin kalıplarına göre yeniden şekillenir. Bu şekil değiştirme örneklerinden biri eski Türk kültüründeki atalar kültürünün yeni kültür dairesinde veli kültürüne dönüşme biçimidir.

Bu çalışmada Gaziantep Çepnilerin¹ her yıl mayıs ayının ikinci haftasında ziyaret edilen Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret mekânları, atalar kültü bağlamında incelenmiştir. Bunun sonucunda Hacı Koreş ve Seydi Koreş'in tarihsel gerçekliği tartışılmış ve söz konusu ziyaret mekânlarının kutsallık kazanmasında rol oynayan anlatılar tespit edilmiştir. Ayrıca ziyaret mekânında gerçekleştirilen çeşitli ritüel ve uygulamalar göz önünde bulundurularak ziyaret mekanının yapısal ve işlevsel analizi yapılmıştır.

Atalar kültü eski Türk toplulukları arasında en köklü ve en eski inançlardan birisi olduğu söylenebilir (Ocak, 2012:62). Bütün Türk toplulukları içerisinde canlı bir şekilde yaşayan atalar kültü, ataerkil – anaerkil aile yapısı sonucunda ortaya çıkmıştır (Crooke, 1908: 42; Matsumoto, 2014: 30; Altın Yıldız, 2020: 126).² Ata kavramı, bireyin veya bir grup insanın soyundan geldiğine inandığı mitolojik kişi olarak tanımlanmakla birlikte Atalar kültü ise kutsal olarak kabul edilen atanın etrafında uygulanan ritüeller ve inanç sisteminin bütünüdür (Emiroğlu, 2009:78-79). Spencer, Atalar kültürünü tüm dinlerin kökeni olarak belirtmektedir (Evans-Pritchard, 1999:31). Örnek (1971:23) ise Ata kültürünü, ölen kişinin öldükten sonra mensubu olduğu toplulukla iletişimini devam ettirdiğini varsayılan inanç olarak tanımlamıştır. Türkçede ata kelimesi kutsal bir nitelik taşımaktadır. Ata yerine baba, dede ve cet kelimelerinin de kullanıldığı görülmektedir. Sonraki süreçte Hoca Ahmet Yesevi örneğinde görüldüğü gibi hürmet ve kutsama anlamında hoca kelimesi kullanılmıştır (Çetin, 2007: 71). Hoca kelimesiyle birlikte hacı ve haccé sıfatlarının kullanımı da yaygınlık kazanmıştır.

Eski Türklerin dini, tabiat kültleri, atalar kültü ve Gök Tanrı inancına dayanmaktadır (Kafesoğlu, 1980:42). Eski Türk topluluklarının ata ruhlarını memnun etmek ve onların yardımlarının sürekliliğini sağlamak için ata ruhunun bulunduğu mekâna gidilerek ata ruhlarına çeşitli kurbanlar sunulduğu bilinmektedir (Roux, 2011: 250). “Türkler, İslam dairesine girdikten sonra söz konusu ata, İslami gelenekler çerçevesinde veli, eren, evliya, ermiş, abit, zahit, hacı, âlim, sofı, seyit, gazi, mübarek, pır, dede, baba ve abdal tipine evirilmiş, ataların mekânları ise yatur, türbe, kümbet,

tekke, ziyaret, dede mezarı gibi yapılara dönüşmüştür (Günay, 2003: 7).” Dolayısıyla eski dini dairede atalara sunulan kurban, yapılan dua ve dilekler yeni dinî dairede söz konusu türbe, yatır, ziyaret gibi yerlere yapıldığı görülmektedir.

Ziyaret ritüeli yalnızca Türk kültürüne özgü bir olgu değildir. Birçok toplum, farklı yöntemlerle ziyaret ritüelini gerçekleştirmektedir. Örneğin natüralizm ve animizm diye bilinen doğanın kutsallaştırılması ya da doğadaki varlıkların birer ruhunun olduğu inancına Afrika, Avusturalya yerlilerinin yanı sıra Uzakdoğu, Çin, Hindistan, Eski Yunan ve Roma toplumlarında da rastlanmaktadır (Günay vd., 2001: 10). Bu nedenle ziyaret ritüeli dünya genelinde yaygınlık gösteren bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok toplumda ziyaret ritüeli, uygulamalar bağlamında farklılıklar göstermiş olsa da insan zihninin ortak ürünü olduğu gerçeğini göstermektedir. Fakat ziyaret kültürünün oluşması sadece atalar kültürüyle açıklanabilecek kadar basit bir yapı değildir. Çünkü insan eliyle yapılan bütün yapıların altında teolojik, sosyolojik ve psikolojik etmenler bulunmaktadır. O yüzden ziyaret ritüelinin tam anlamıyla incelenerek onun üzerinde sağlıklı bir analiz yapılması, söz konusu etmenlerin göz önüne alınarak değerlendirilmesi sonucunda ortaya konulabilir. Her insan yaratılışı itibarıyla kendisini kutsal bir varlık olarak kabul ettiği için kutsal bir dünyada yaşamayı arzu etmektedir. Bu nedenle hem mutlak hakikatin bizatihi yanında olmak hem de Tanrı'nın kutsanmış yerlerinde yer tutmak istemiştir (Eliade, 1991: 45). Bu istek doğrultusunda insan yaşadığı toprağı ve yeni fethettiğı toprakları kutsallaştırmak ve kaos olan toprağı kozmosa çevirmek için tıpkı tanrılar gibi yeniden inşa etmiştir (Eliade, 1991: 46). Yani insan, çeşitli dağ tepe, su, ağaç ve mağaralara ata ruhunun olduğu tasavvurunu geliştirerek, beynine ve ruhuna sinmiş bir toprak parçası yaratmıştır (Yıldırım, 1998: 139). Bu bağlamda çalışmamıza konu olan Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret yerleri söz konusu kutsal mekânlara bir örnektir.

Hacı Koreş Türbesi Gaziantep'in Yavuzeli ilçesine bağlı olan Bülbül köyü mevkinde, Seydi (Sait) Koreş Türbesi ise Düzce köyü yakınında bulunmaktadır. Hacı Koreş Türbesi yerleşim alanlarına uzak, geniş bir mezarlığın içinde yer almaktadır. Mezarlık içinde bulunan türbeyi, diğer mezarlardan ayırmak için türbenin etrafı duvarla örülmüştür. Türbenin bahçe giriş kapısı dar ve alçaktır. Hacı Koreş'in mezarının bulunduğu türbenin ana yapısı yöreye özgü taşlarla inşa edilmiştir. Yaklaşık üç metre genişliğinde ve üç metre uzunluğunda kare biçiminde ana gövdeden oluşmaktadır. Ana gövdenin üzerinde kubbe bulunmaktadır. Türbenin içinde Hacı Koreş'in makamı bulunmaktadır. Türbenin ana gövdesi beyaz kesme taştan, kubbesi ise demirden inşa edilmiştir. Geleneksel bir yapı arz eden türbe zamanla tahrip olmuş, yöre halkı tahrip olan yerleri tekrar onarmaya çalışsa da geleneksel dokuyu bozmuştur.³ Yalçın ve Yılmaz (2017: 105) Hacı Koreş türbesi ile Seyyid Mahmut Hayrani türbesinin birbirine benzediğini belirtmekle birlikte yapılan düzenlemelerle türbenin otantik yapısının bozulduğunu ifade etmektedirler. Türbe çevresinde çeşitli mezarlar olmakla birlikte mezar taşları hâlâ özgün yapısını korumaktadır. Seydi Koreş Türbesi ise Hacı Koreş Türbesi ile benzerlik göstermektedir.

Hacı Koreş ve Seydi Koreş, Koreşan Oymağının önemli inanç önderleri olarak bilinmektedir. Koreşan Oymağı 13. yüzyılda Anadolu'nun büyük oymaklarından bir tanesidir. Tunceli, Gaziantep, Adıyaman, Bingöl, Muş, Konya, Ankara, Afyon, Varto ve Pülümür bölgelerinde bahsedilen oymağın kolları bulunmaktadır. Bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Koreşan Oymağının nereden geldiği ve nerelere yayıldığı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Birinci görüş, Koreşan Oymağının Türkmenistan'da Ceyhun Nehri'nin sol yakasında ve İran'ın Meşhed'le Türkmenistan sınırlarına kadar olan bölgede varlıklarını sürdürmüştür. Tuğrul Bey'den sonra ise 1180'li yıllarda Adıyaman, Gaziantep bölgesine yerleşmiştir. İkinci görüş ise Kureyş, Tarihi Horasan bölgesinden müritleriyle gelip önce Dersime yerleşmiş ve daha sonra Konya/Akşehir'e göçmüştür (Taş: 2017:73-76).⁴

Hacı Koreş, ismi yörede Hacı Kureyş, Hacı Kureş ve Hacı Koreş şeklinde telaffuz edilmektedir. Kureyş kelimesi Arapça kökenli olup “K R Ş” kökünden gelmektedir. Kelime anlamı üzerine çeşitli yorumlar olmakla birlikte “toplanmak, bir araya gelmek, ticaret yapmak” gibi anlamları bulunmaktadır. Diğer bir görüş ise Kureyş kelimesi Esed ve Kelb kabilelerinde olduğu gibi hayvan isiminden hareketle köpek balığı anlamına gelmektedir (Avcı, 2002: 442). Yörede bulunan Ocakzâde dedelerin ellerinde bulunan şecerelerde de Kureyş, Koraş, Kureş şeklinde yazıldığı görülmektedir (Yalçın ve Yılmaz, 2017: 108).

Hacı Koreş'in kimliği hakkında bilgi şecerelerde bulunmakla beraber sözlü gelenek yoluyla nesilden nesile aktararak devam etmiştir. Sözlü gelenekte yoğun olarak yaşaması ve kuşaklar arasında aktarım sonucunda Hacı Koreş'in kimliği ve hayatı hakkında çeşitli görüş ortaya atılmıştır. Kimi kaynaklar Hacı Koreş ile Mahmut Hayrani'yi aynı kişiler olarak görürken kimi kaynaklar ise söz konusu kişilerin baba, oğul ve torun ilişkisi içinde olduğunu vurgulamaktadır.⁵ Fakat Yalçın ve Yılmaz (2017: 362-363) çalışmalarında bu iki kişinin aynı kişiler olmadığını, Koreşan aşiretinin ayrı iki inanç önderi olduğunu belirtmektedir.

Taş (2019: 3249-3253) çalışmasında Hacı Koreş'in hayatını özetle şu şekilde ifade etmektedir: Hacı Koreş olarak bilinen zatin gerçek adı Mahmut'tur. Kerametlerinden dolayı Mahmud-Kebir olarak anılmıştır. Soyu Yedinci İmam Musa Kazım'a dayanmaktadır. Koreşan aşiretinin bir bölümü göç sırasında Tunceli/Mazgirt'e yerleşmiştir. Bu grup içerisinde Hacı Koreş'de bulunmaktadır. Buraya yerleştiklerinde Hacı Koreş yetişkinlik çağındadır. Daha sonra Alaeddin Keykubat'la tanışır ve çeşitli kerametlerini göstererek Seyyid soyundan olduğunu ispatlar. Bunun üzerine Alaeddin Keykubat Seyyid soylu şecerelerini onaylar ve “Nereye yerleşmek istiyorsan oraya yerleş” der. Hacı Koreş esasını atar ve asa Nazimiye'de bulunan Zeve köyüne düşer. Akraba ve talipleriyle orada yaşar. Belli bir süre Zeve'de yaşadktan sonra Halep ve Mısır ve Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaşır, yaşlılığında ise Gaziantep-Adıyaman bölgesine yerleşmiştir. Burada da bir oğlu olmuştur. Oğlunun ismi Sadır Kureş'tir.⁶

Günümüzde Gaziantep / Düztepe mahallesinde, Nizip / Köşeler köyünde, Yavuzeli / Göçmez ve Yukarı Kayabaşı köylerinde bulunan dede aileleri Koreşen ocaklı olduğunu belirtmekle beraber elde bulunan şecereler bu ailelerin Koreşan ocağına bağlı olduğunu kesin olarak belirtmemektedir. Bu nedenle bu konunun aydınlatılması daha fazla belgenin ve bilginin ortaya çıkmasıyla mümkündür.⁷

2. Bulgular: Hacı Koreş ve Seydi Koreş Ziyaret Ritüeli Etrafında Oluşan Anlatı ve Uygulamalar

Menkıbe veya menakıp, tasavvuf tarihinde sufilerin kerametlerini nakleden olaylar zinciridir. Söz konusu tür, İslam tasavvufunda 9. yüzyılda ortaya çıkmakla beraber keramet kelimesinin çoğulu olan keramat, menkıbe veya menakıp yerine kullanılmıştır (Ocak, 1992: 27). Menkıbelerde geçen kişiler, sıradan insanlar olmayıp tanrısal özellikleri olan medenileştirici kahramanlardır. Bu nedenle keramet sahibi hakkında anlatılan menkıbeler, toplumun dinî ahlaki, kültürel norm ve değerlerini koruyup var olan bir inancı veya sosyal yapıyı canlı tutarak gelecek kuşaklara aktarma işlevi görür.

Bu bağlamda Hacı Koreş ve Seydi Koreş kerametleri anlatılan derlediğimiz menkıbeler şu şekildedir:

“Osmanlı, Hacı Koreş’e büyücü diye kırk tane askerini gönderir. Bunlar Hacı Koreş’in yanına gelip ‘Atlarımızın karnı da bizim karnımız da aç. Bizim karnımızı doyuracaksınız’ derler. Hacı Koreş de bir sohuya biraz buğday koyar, küçük bir kazanda da yemek yapar. Adamlar “Bizi bunla mı doyuracaksınız?” derler. O da ‘Siz yiğ’in der. Oradaki askerler yer, yer kazanda yemek bitmez. Hepsinin karnı doyar. O zaman Hacı Koreş’in büyük bir zat olduğunu anlarlar (KK-1).”

“Hacı Koreş’e kırk tane askerini gönderir. Askerler, Hacı Koreş’e ‘Ne kadar yer gezeren orayı sana vereceğiz’ der. Üç ayaklı bir eşek verip akşama kadar da süre verirler. Hacı Koreş akşama kadar Düzce, Zırar Bülbül, Yukarı Kayabaşı, Aşağı Kayabaşı Yukarı Yeniköy ve Aşağı Yeniköy ile birlikte yedi köy dolaşır. Sonra bir köye gelir. Dede’yi test etmek isterler. Diri bir adamın üstünü örterler Hacı Koreş’e ‘Bir ölü duası oku da gömelim’ derler. Hacı Koreş ‘Ölü duası mı edeyim yoksa diri duası mı edeyim?’ der. Oradakiler de ‘Ölüye hiç diri duası okunur mu?’ der. O da ölü duası okuyor. O zaman oradakiler yatan askere ‘Kalk’ derler. Asker kalmaz. Meğerse asker dedenin duasıyla ölmüş. O zaman oradakiler Hacı Koreş’e el pençe divan dururlar (KK-1, KK-5).”

“Hacı Koreş’in yanına beş yüz tane asker gelir. Komutan “Bu atları ile bizi doyur” der. O da sohunun içine bir kilo arpa koyar, beş yüz tane atı doyurur. Sonra sıra askerleri doyurmaya gelir. Orada bir koyun tığlar, pişirip adamlarını önüne koyar. Askerlerden birisi de yolda acıkırsam yerim diye koyunun kemiğinin bir tanesini alıp cebine koyar. Adamların hepsinin karnını doyurur. Sonra komutan ‘Bu kadar karnımızı doyurdun, eğer mübarek biriysen bir hüner göster’ der. O da yüzülmüş koyunun postuna ‘Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali’ deyip vurunca koyun ayağa kalkar. Bakarlar ki koyun aksayarak yürür. O zaman Hacı Koreş, komutana ‘Askerlerine söyle bir tane kemik çalmışlar, onu getirsinler’ der. Çalan asker kemiği çıkarır. O zaman komutan onun bir mübarek olduğuna inanır (KK-2).”

Anlatılan bu üç menkıbede Hacı Koreş'in kerametleri verilmektedir. Kaynak kişilerin birçoğu Hacı Koreş'in Gaziantep'e ihtiyarlık döneminde geldiğini ve hâlihazırda bir veli olduğunu ifade etmektedirler (KK-1, KK-3, KK-5). Bu nedenle kendi taliplerine kendini kanıtlamaya ihtiyacı yoktur. Anlatılarda görüldüğü üzere Osmanlı askeri algısı yoğun bir şekilde işlenmiştir. Her ne kadar Hacı Koreş'in yaşamı 13. yüzyıla⁸ denk gelse de sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin Alevilere karşı tutumu, anlatının güncellenmesine sebep olmuş olabilir. Bu yüzden Hacı Koreş, Sünni gruplara karşı mücadele vermekle birlikte söz konusu topluluklara bir veli olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.⁹ Kaynak kişiler tarafından Hacı Koreş'in oğlu olarak kabul edilen Seydi Koreş'in menkıbesinde ise kendi toplumuna karşı bir keramet gösterdiği görülmektedir:

“Seydi Koreş'in babası hacdaymış. Seydi Koreş de evde oturuyormuş. Öğlen olmuş, annesi bir köfte yoğurmuş. Baban olsaydı baban da yerd dermiş. Oğlan da ‘Ver ana, ben götürüyem’ demiş. Anası da kalbi kırılmasın diye bir tabağa koymuş, oğluna vermiş. ‘Al götür’ demiş. Oğlan gitmiş, yarım saat sonra tekrar dönmüş. Köfteyi babasına vermiş. Babası da yüzüğünü çıkarmış oğluna vermiş. ‘Niye verdin baba’ demiş. ‘Oğlum, anana göster, yoksa geldiğine inanmaz’ demiş. Oğlan, anasına boş tabağı getirmiş. ‘Aha ana verdim, geldim’ demiş. Anası da ‘İnanmam, yedin geldin’ demiş. O da ‘Aha bu yüzüğü de babam sana gönderdi’ demiş. Anası o zaman Seydi Koreş'e inanmış (KK-1, KK-5).”

Bu menkıbe, Anadolu'nun birçok yerinde veli tipleri üzerine anlatılmaktadır. Fakat burada Seydi Koreş'in kutsanması ve veli tipine dönüşmesi bakımından önemlidir. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda Seydi Koreş, Hacı Koreş'in Gaziantep ve Adıyaman bölgesine geldiği zaman doğmuştur (KK-1, KK-3, KK-5). Bu nedenle taliplerine kendinin bir veli olduğunu ispatlaması gerekmektedir. Yukarıdaki menkıbe de Seydi Koreş'in kerametlerini gösterdiği bir anlatı örneği olarak karışımıza çıkmaktadır.

Türk düşünce sisteminde ölen atanın ruhu ile bedeni toprak ve suya karışmasından dolayı su, ağaç ve toprak kültleri kutsal sayılmaktadır. Bu nedenle veliler, yaşadığı dönemde kutsandığı kadar öldükten sonra da defnedildiği mekânlar kutsiyet kazanmaktadır. Çünkü ziyaret mekânları, mekânı kutsallaştıran herhangi bir canlı veya nesne, gerçek dünya ile ahiret arasındaki bir kapı ya da Tanrı ile insan arasında iletişim kurmak için kullanılan bir açıklık olarak değerlendirilir (Eliade, 1991: 7). Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret mekânları bu anlamda kutsalın tezahürüdür. Bu kutsalı korumak ve yaşatmak adına ziyaret alanında ağaç kesmeme, türbeye zarar vermeme gibi bazı tabular bulunmaktadır. Bu tabular etrafında oluşturulan anlatılar ise söz konusu mekânın kutsallığını meşrulaştırmaktadır. Bu anlatılar şu şekildedir:

“Üçgöl köyünde Usey Hacı diye bir adam var. Bu adam odun etmek için buraya gelir. Buradaki ağaçlardan keser. O kadar adam kesme demelerine rağmen adam bu ağacın tepesinden kesmiş, almış eve götürmüştü. Ardından aradan üç gün geçer. Sonra ağacı kestiği balta ile eşini de keser (KK-3).”

“Ziyaret alanını az ilerisinde bir kesim alanı var. Bu kesim alanını bir adam kaldırmak ister. Bir gece yarısı kimse görmeden o kesim alanını yıkar. Aynı gün eve gider sonra bakar ki kendi evi de yanar (KK-9).”

“Bir gün babam, arkadaşlarıyla beraber bir köye Kuran okumaya gidiyorlar. Hacı Koreş’in türbesinin olduğu yerden geçiyorlar. Babamın arkadaşlarında birisi babama ‘Hacı burası Alevilerin dedesinin türbesi’ diyor. Babam da ‘Alevi de Şeyh mi olur’ diyor. Eve geliyor, babamın yedi gün boyunca Hacı Koreş rüyasına giriyor. Her girdiğinde de ‘Senin kıldığın namaz da bizimki değil mi? Senin okuduğun Kuran da bizimki değil mi?’ diyor. En sonunda babam dayanmıyor, türbenin olduğu yere gidiyor. Türbenin etrafını çevirerek oranın düzenlenmesine ön ayak oluyor (KK-4).”

Yukarıda verilen anlatılar, veliler kadar velilerin bulunduğu mekânlarında kutsallığını yansıtmaktadır. Yani kutsal kabul edilen mekân, kutsalın tekrarlanan görünümünü ortaya koyması bakımından önemlidir (Gültekin, 2014: 81). Nitekim Günay (2003: 14) “efsane, menkıbe ve kerametleri, ziyaret yerlerinin tabiatüstü yahut olağanüstü kutsal güçlerle mücehhez olduklarını ve ait oldukları sosyal çevreleri ikna ve inandırmaya yarayan vasıtalar ya da mekanizmalar” şeklinde görmektedir. Bu görüşten yola çıkarak veliler üzerine üretilen anlatılar, ziyaret mekânını koruma işlevi gördüğünü göstermektedir. Çünkü ziyaret yerleri insanın Tanrı ile iletişim kurduğu mekânlar olarak düşünülmüştür. Bu alanın tahrip olması ya da yok olması durumunda insanın Tanrı ile iletişiminin kopacağı endişesi, insanı söz konusu alanı korumak için çeşitli anlatılar üretmeye zorlamıştır. Anlatıların tamamında mekâna zarar veren ve kötü niyetli olan kişilerin başına çeşitli olayların gelmesi görüşlerimize dayanak oluşturmaktadır.

Çağdaş toplum ile geleneksel toplum insanı arasında kutsalı anlama ve anlamlandırma konusunda belirli farklılıklar bulunmaktadır. Çağdaş toplum içerisinde kutsalın önemi ve tezahürü azalmış ya da yok olmaya yüz tutmuş iken, geleneksel toplumlarda bu yapı daha yaygın ve etkilidir. Çağdaş toplum insanı geleneksel toplum insanına göre günlük yaşamında bir kutsala daha az ihtiyaç duyar. Onun için hayatta beslenme, evlenme, cinsellik gibi fiziki ihtiyaçlar birçok eylem gibi organik süreçler olarak tanımlanır. Geleneksel toplumlarda ise bu tür eylemler sıradan fizyolojik bir ihtiyaçtan öte kutsaldır (Eliade, 1991: XXI). Bu nedenle geleneksel toplumlar, geçici dünya algısından kurtulmak ve gerçeği yani uhrevi bir hayatı kendi yaşadığı geçici dünyaya uyarlamak için kendine özgü kutsallar yaratmıştır. Söz konusu toplumlarda, kutsallar sadece canlı ruhu olan varlıklardan ibaret olmamış aynı zamanda doğada bulunan taş, toprak, su, dağ, ağaç, vb. birçok nesne kutsal olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda ziyaret mekânları değerlendirildiğinde, Tanrı ile insanı birbirine yakınlaştıran ve iletişim kurmasını sağlayan kutsal yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu yapılar kutsal olarak kabul edildiği için doğal bir süreç olarak mekâna özgü bazı ritüel ve uygulamalar meydana gelmiştir.

Çalışmamızda, Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret mekânlarındaki ritüel ve uygulamalara yönelik tespit ve analizlere geçmeden önce, söz konusu mekânlara kimler tarafından ve ne zaman gidildiği konusunda bilgiler vermek yerinde olacaktır.

Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret yerlerine yörede bulunan her Alevi köyü farklı günlerde gitmektedir. Gaziantep Çepni Alevileri tarafından her yıl mayıs ayının ikinci haftası söz konusu mekânda bir ziyaret ritüeli gerçekleştirilmektedir.¹⁰ Bu takvim, bize geçiş törenlerinden biri olan ve Anadolu'nun birçok yerinde kutlanan Hıdırellez'i hatırlatmaktadır. Fakat kaynak kişiler, Hıdırellez ile ilgili bir bilgilerinin olmadığını ifade etmektedirler. Onlar ziyaretin mayıs ayına denk gelmesini şu şekilde yorumlamaktadırlar:

“Bizim inancımızda iki şey önemlidir. Birisi cemler diğeri ise ziyaretlerdir. Mayıs ayında ziyarete çıkarız çünkü ekim dikim zamanı gelmiştir. Önce toplum olarak kucaklaşırız, barışıp rızalık alırız, daha sonra dini ibadetlerimize ekim dikim işleri bitene kadar ara veririz. Eylül-Ekim ayı gibi de cem yapmaya başlarız. Artık tarladan mahsulümüzü topladık, cem yaparak Allah'a şükürümüzü bildiririz (KK-5, KK-3).”

Yukarıda verilen görüş, ritüel zaman ile ekonomik uğraş arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Türk düşünce sisteminde, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinin kutsal zaman olarak yer alması, onların yaşam biçimi ve geçim kaynaklarıyla ilgilidir. Ayrıca sözü edilen ritüelde barışma, kucaklaşma ve rızalık alma gibi düşünce ve eylemlerin gerçekleşmesi ritüelin toplumsal sorunları çözme işlevi olduğunu göstermektedir

2.1. Adak Adamak/Kurban Tığlamak

Alevi inanç sisteminde kurban, cem ritüellerinin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹ Cem içinde sunulan kurban, içeri kurbanı; cem dışındakiler ise (ziyaret adağı, ölüme bağlı kurbanlar, kurban bayramda kesilen kurbanlar gibi) dışarı kurbanı şeklinde adlandırılmaktadır (Eröz, 1992: 26-34). Ziyaret kültürü çerçevesinde dışarı kurbanı olarak sunulan adağın söz konusu türbedeki şahsiyet aracılığıyla Tanrı'ya ulaşacağı veya Tanrı'nın bu kurbanları kabul edeceği düşüncesi yatmaktadır (Köse, 2019: 187).

Bu bağlamda Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaretlerinde kurbanla ilgili çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. 1989 yılında Seydi Koreş Türbesi'ni ziyaret eden Mcelwain (1993) çalışmasında şu bilgileri vermektedir:

“Mezarlıkta, meşe ağaçlarının arasına yerleştirilmiş açık maviye boyanmış taş bir binada Saat Koreş'in mezarı bulunmaktaydı. Kutsal alan bir taş duvarla çevrilidir. Bu alan içinde, çoğu genç keçi, aynı zamanda koyun ve birkaç kümes hayvanı olmak üzere yaklaşık dört yüz hayvan kurban edildi. Mezarın içinde lahit yeşil bezle kaplanmıştı. İnsanlar yemin ederken çakıl taşlarını mezarın iç veya dış duvarlarına ilâştirirken, kumaş şeritlerini en yakın ağaca bağladılar. Bir süre sonra etrafı insanlar ve hayvanlar doluydu; erkekler, oğullarıyla

birlikte kurban verirken, kızlarda annesiyle beraberdi. Yoğun bir ilgi vardı. Hayvanlar boyu uzatılmış şekilde yere yatırıldı. Bıçağın hızlı bir hareketiyle boyun açıldı ve serbestçe kan fişkırdı. Birçok insanın üzerinde kan vardı (McElwain:1993: 142).”

Kaynak kişiler ise kurbanla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Öncelikle buraya geliş amacımız, atamızı ziyaret etmektir. Daha önce bir dilek dilemişizdir, kabul olmuştur. Onun için bir adağımız vardır. Hacı Koreş’in vesilesiyle burada keseriz. Ya da hiçbir dileğimiz olmadan da kesebiliriz. Kurbanı bir gün önceden ya da kendimiz yetiştiririz. Kurbanı güzelce süsleriz. Sabahın erken saatinde Dedemizin verdiği duayla birlikte tığlarız. Buraya gelen herkes kurban tığladığı için öğlene kadar bu işi yaparız (KK-6).”

“Kurbanlarımızı sabah erkenden tığlarız. Buraya gelenlerin çoğu akraba olduğu için her ailenin bir ağacı vardı. Bütün sülale kalabalık bir şekilde orada oturur. Biri kesmezse diğeri keser mutlaka. O yüzden bütün aile kesmiş sayılır. Kurbanı tığladıktan sonra ağacımızı altına getirir, parçalarız. Ciğerini sabah kahvaltısı olarak tüketiriz. Çünkü bu bir gelenektir. Diğeri de öğlen haşlama yaparız. Burada herkes kestiği için dağıtmaya gerek kalmıyor. Kestiğimizi bütün sülale olarak yiyoruz. Bazen de buraya tek başına gelenler oluyor, onları da soframıza davet ediyoruz (KK-6, KK-7).”

“Ziyarete kurban kesmek bizim için çok önemlidir. Ziyaret demek kurban demektir. Sabah kestiğimiz kurbanları parçalarız. Parçaladığımızı ağaca asarız, kanını da ağaca süreriz. Haşladığımız ya da pişirdiğimiz etten mutlaka ateşe de atarız. Ateş hakkı derler. Önceden beri yaparız (KK-3, KK-6).”

Kaynak kişilerden alınan bilgiler neticesinde kurban ritüelinin icra edildiği esnada bazı önemli hususlar dikkat çekmektedir:

1. Ziyaret, ata kültürü çerçevesinde değerlendirilmekte olup ziyarete gelenlerin bir dilek veya arzusunun gerçekleşmesi için kurban kestikleri görülmektedir. Ayrıca “Hiçbir dileğimiz olmadan da kesebiliriz” ifadesi sunulan kurbanın ata ruhunu memnun etmek amacıyla yapıldığı düşünülebilir.
2. Ziyarete gelen ailelerden mutlaka biri kurban kesmektedir. Kesilen kurban bütün akrabalarla yenilmekle birlikte müstakil olarak ziyarete gelen kişilere ise lokma olarak sunulmaktadır. Bu yapıyla ziyaretin toplumsal ilişkiler kurma ve toplumda birliğin sağlanması noktasında önemli işlevlerinin olduğu savunulabilir.
3. Ziyarete çıkmak ile kurban eş değer görülmektedir. Kurban etinin ağaca asılması ve kanının ağaca sürülmesi ata kültürü, ağaç kültürü gibi eski Türk inançlarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

2.2. Ağaçla İlgili İnanışlar ve Ağaca Bez Bağlama

Ağaç kültürünün birçok kültür ve inanç sisteminde olduğu gibi Türklerde de önemli bir yeri vardır.¹² Mitik dönem Türk düşüncesinde de kutsal ağaç Tanrı'ya ulaşmanın yolu ve vasıtası olarak görülmektedir. Sonraki süreçte Tanrı'nın somutlaştırılmış bir yansıması olarak kutsal ağaçlar tanrısallık kazanmıştır. Bundan dolayı bir ağacın kutsal olması için yalnız, yapraklarını yaz, kış dökmemesi, uzun, heybetli, meyvesiz, yaşlı, geniş ve koyu gölgeli olması gereklidir (Ergun, 2000: 23-24). Kimi zaman da ağacın kutsallık kazanması bir veli kültürüne bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Çünkü türbe veya bir tapınağın etrafında yetişen ağaç, doğanın bir ürünü olmakla birlikte ibadet yerini koruyup beslediği için atalar ikametinin bir göstergesi olarak düşünülmektedir (Altın Yıldız, 2020: 160). Bu nedenle veli kültürünün olduğu yerlerdeki ağacın önemi ona yüklenen kutsallıktan kaynaklanmaktadır. Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret yerlerinde bulunan ağaçlar hem ağaç kültü hem atalar kültü bağlamında değerlendirilebilir.

Daha önce Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyareti etrafında oluşan anlatılar çerçevesinde, ziyaret edilen mekânda ağaçları yakan, kesen ya da evine götüren kişilerin başına çeşitli musibetler geldiği ifade edilmişti. Burada ise ağaç etrafında oluşan uygulamalar verilecektir:

“Bu ziyaret her zaman geldiğimde sabah önce ağacıma selam veririm öperim. Sonra sağını solunu temizlerim. Akşam olunca da helalleşir giderim. Burada herkesin kendi ailesine ait ağacı vardır. Her aile onun altında oturur. Biz buradaki ağaçlara meşe deriz. Çıraklık'ta ise Sarılar köyü doru derler (KK-8).”

Kaynak kişinin verdiği bilgilerden ziyaret alanında birden çok ağaç bulunduğu ve her ailenin de bir ağacının olduğu tespit edilmiştir. Ailenin büyümesi ile ağacın büyümesi arasında bir bağlantı kurulmuştur. Ziyaret mekânındaki meşe ağaçlarının meyvesiz ve heybetli oluşu kutsal ağaç profili çizmektedir. “Ağaca selam vermek” ve “ağaçla helalleşmek” gibi uygulamaların ağacın bir ruhu olduğuna yönelik algıyı barındırdığı söylenebilir. Dolayısıyla ağaçla ilgili söz konusu tespitler, Eski Türk inançlarının bir uzantısı şeklinde yorumlanabilir.

“Ziyaret alanımızda ağaçlar önemlidir. Ağaçlara kim zarar verirse başına mutlaka bir olay gelmektedir. Ziyaret alanında birçok ağaç var. Her ailenin de bir ağacı var sadece biz dede soyundan olan kişilerin ağaçları yok. Bizim ağacımız olursa talipler hemen ona çaput bağlarlar. Burada herkes Hacı Koreş'in bulunduğu türbenin yanındaki ağaca çaput bağlarlar (KK-1, KK-5)”

Ziyaret alanında bütün ağaçlar kutsal sayılmakla birlikte ziyaretçilerin sadece Hacı Koreş ve Seydi Koreş türbesinin bulunduğu yerdeki ağaca bez bağladıkları görülmektedir. Dede soyundan gelen ailelerin bir ağacı bulunmamaktadır. Çünkü Hacı Koreş gibi bir zat varken kendi ağaçlarının kutsanmasını uygun görmemektedirler. Bezler genellikle yeşil, kırmızı, beyaz ve sarı renktedir. Bez bağlayanların ise genellikle bir dilek ve arzularının gerçekleşmesi için bu uygulamayı yaptıkları söylenebilir.

2.3. Çerağ Yakma ve Tütsü

Farsça çerağ kelimesi ile Arapça nur kelimesi ilişkilidir. Sözlükte nur, “gözle görülen aydınlık, maddi şeyleri görmeye yarayan ışık” ve “kalp gözüyle his ve idrak edilen gönül açıcı aydınlık, maddi olmayan hususlarda basiret gözüyle görülen ve gerçeği görmeyi sağlayan manevi ışık” şeklinde tanımlanmıştır (Ayverdi, 2011:2395). Çerağ ise “Hz. Muhammet’in Tanrı’dan gelen ilk ışık, ruhun aydınlanması adına bir sembol ve cem ritüelinde kullanılan kandil, lamba, mum ya da çıra” şeklinde tanımlanmaktadır (Korkmaz, 1994:80). Alevi inancında çerağ, Hakk’ın tecelli ettiği ilk mertebe ve Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin nuru şeklinde yansımıştır (Harman, 2018:677). Bu sebeple çerağ, gerek cem gerekse ziyaret ritüeli etrafında sıklıkla kullanılan ritüel bir nesnedir.

Hacı Koreş ve Seydi Koreş türbesinde çerağ uyandırma ritüeli yapılmaktadır. Ziyaretçilerin ruhlarının aydınlanması ve içlerinin huzur dolması bağlamında “Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali” şekline üçleme yapılarak çerağ yakılmaktadır (KK-3). Çerağların genellikle türbe içindeki pencere kenarlarına, türbenin duvarlarına ya da türbe avlusundaki duvara asılarak yakıldığı tespit edilmiştir.

Tütsü yakma geleneği birçok medeniyette olduğu gibi İslam coğrafyasında da kötü kokuları temizlemek adına yoğun olarak kullanılmaktadır. Hz. Peygamber bir hadisi şerifinde kendisine sevdirilen üç dünya nimetinden birinin güzel koku olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamberin de öd ağacı, misk, kâfur gibi güzel kokular kullanması İslam’da sünnet haline dönüşmüştür (Can, 2020:77). Güzel koku yayma amacı olarak kullanılan tütsü, İslam tarihinde karışımıza çıkmaktadır. Eski Türklerde de tütsü geleneğinin örnekleri görülmektedir. Şamanlar, tütsüyü ruhun temizliği olarak değerlendirmektedir (Golkarian, 2018:326).

Alevi inancında ise tütsü bir yerin güzel kokmasından ziyade manen ruhun temizlenmesi ve ferahlaması anlamına gelmektedir. Hacı Koreş ve Seydi Koreş türbelerinde bu bağlamda tütsü yakıldığı tespit edilmiştir. Tütsüler genellikle türbenin önündeki ocakta yakılarak türbe etrafında gezdirilmektedir. Fakat kaynak kişiler tütsüyü neden yaktıklarına dair bir bilgi sahibi olmakla birlikte geleneksel bir uygulama olduğunu ifade etmektedir. Gerek Türk kültüründe gerekse Alevi inancında tütsü hakkındaki uygulamalar dikkate alındığında bu uygulamanın ruh temizliği için yapıldığı söylenebilir.

2.4. Taş Yapıştırma ve Taşlarla Dilek Tutma

Alan araştırmasında ziyaret ritüeliyle ilintili tespit edilen bir başka husus, taşlar etrafında oluşan inanç ve uygulamalardır. Türk kültürü ve İslam kültürü dairesinde bazı taşlar kutsalın tezahürü olarak insan zihninde yer almaktadır. Bunlardan en bariz örneği İslam’daki Hacerülesved taşı ile Eski Türk kültüründeki Yada taşıdır. Yada taşı istenildiği zaman yağmur, kar, dolu yağdıran bir taş olarak bilinmektedir (Atalay, 1985:3). Mezopotamya toplumlarında taşlar şekillerine, renklerine ve

formlarına göre eril ve dişil olarak sınıflandırıldığı görülmektedir (Akın, 2020:188) Orta Asya'da ise Yakutlar, Kırgızlar ve Tatarların bazı kaya ve taşları kutsal kabul ettiği ve bunların bir ruhu olduğunu düşünmüştür. Göktürklerin "Bengü Taş" ifadesi yine taşın ebediliğine ve sonsuzluğuna gönderme yaptığı görülmektedir (Roux, 2011:147). Taşları dayanaklığı ve sürekliliği insan için ebediyetin ve kalıcılığın sembolü olmuştur. Dolayısıyla sonsuzluğu ifade eden taş insan için kutsal kabul edilip onda var olma düşüncesini doğurmuştur (Eliade, 1991:134). Bu örneklerden yola çıkarak taşı değerlendirdiğimizden taşların çeşitli enerji ve güçler taşımakla beraber kendilerini ve ölümlerini korumak için gücün ve büyüün bir sembolü olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bu bağlamda Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret yerinde kutsal mekân ve kutsal nesne bağlamında taş yapıştırma ve taşlarla dilek tutma uygulamaları karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu ziyaret mekânlarında türbe duvarının dış tarafına herhangi bir yapıştırıcı unsur kullanmadan küçük taşların yapıştırıldığı tespit edilmiştir. Bu yapıştırma sırasında çeşitli dilekler dilenerek taş yapıştırılmaktadır. Eğer taş yapıştırırsa dileğin kabul olacağı, taşın yapışmadığı durumda ise dileğin kabul olmayacağı düşüncesi hâkimdir. Diğer ritüel uygulama ise taş dizmedir. Türbeyi ziyarete gelen kişiler tarafında üç tane taş alınıp üst üste konularak dilek dilenmektedir. Eğer taşlar yıkılmadan durursa dileğin kabul olacağına durmaz ise kabul olmayacağına inanılmaktadır.

3. Sonuç

Eski Türk kültüründe yer alan atalar kültü Gaziantep Çepnileri özelinde veli kültüne bağlı olarak yaşadığı görülmektedir. Birey hem kendi isteklerinin yerine getirilmesi hem de ata ruhunu memnun etmek amacıyla çeşitli ziyaret alanlarına gitmektedir. Toplum, söz konusu mekânlarda çeşitli ritüel ve uygulamalar gerçekleştirerek ve ziyaret edilen şahsiyetler etrafında efsanevi anlatılar üretmekle geçmişle bütünleşip ruhunu arındırdığını düşünmektedir. Bahsedilen mekânlar ziyaret edilerek kutsallık güncellenmekte ve kültürel bellekle geleceğe aktarılmaktadır. Zaman ve mekâna yüklenen kutsal anlam, ziyaret ritüeli üzerine giydirilen anlatıyla taçlandırılmıştır.

Alan araştırmasından elde edilen bilgiler sonucunda insan zihninde ziyaretleri kutsal kılan bazı temel yapılar tespit edilmiştir. Kutsal mekân, velinin bulunduğu alan ve çevresi; kutsal zaman, ziyarete çıkılan zaman ve orada geçirilen süre; kutsal anlatı, velinin etrafında oluşan efsane ve menkıbeler; kutsal nesne ise ziyaret alanındaki taş, ağaç, mum vb. unsurlardır. Bu dörtlü yapının ortaya çıkması durumunda ziyaret ritüelinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Ziyaret ritüeli, Alevi toplumunda inanç pratiklerinin bir parçası olup inancın sürekliliğini korumak adına hafızayı canlı tutma mekanizması görevi görmektedir.

Bu anlamda ziyaret mekânında yapılan çeşitli ritüeller, genç kuşakların toplumsal bilinç kazanmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ziyaret mekânında yapılan çeşitli sosyal düzenleme ve yaptırımlar, toplumsal kuralları korunma ve törenlere destek verme gibi işlevlere sahiptir.

Sonnotlar

- ¹ Gaziantep Çepnileri, Gaziantep-Düztepe Mahallesi, Kuzuyatağı, Sarılar, Göçmez, Köşeler, Kızboğan, Aşağı Kayabaşı, Yukarı Kayabaşı, Yarımca, Yeniköy, Halilbaş, Hasanoglu, Dereköy ve Bülbül köylerinde oluşmaktadır.
- ² Ahmet Yaşar Ocak, atalar kültürünün ataerkil bir aile yapısı sonucunda doğduğunu ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Ocak, Ahmet Yaşar. (2012). *Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.32. Fakat yapılan son çalışmalarda atalar kültürünün hem ataerkil hem de anaerkil aile yapısının hâkim olduğu iki toplumsal yapıda da ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Altın Yıldız, Kübra. (2020). *Türk Kültüründe Atalar Kültü*. Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları. ss. 115-148.
- ³ 2013’de yaptığımız alan araştırmasında gözlemlediğimiz Hacı Koreş ve Seydi Koreş türbeleri, 2017 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilerek farklı bir hüviyet kazanmıştır.
- ⁴ Koreşan Oymağı Anadolu’nun birçok yerine dağıldığı için her yörede bulunan oymak mensupları kendilerinin bulunduğu yöreyi ilk yerleşim yeri olarak kabul etmektedir. Bu nedenle Koreşan Oymaklarının tarihsel göç serüveni hakkında birçok görüş bulunmaktadır. Çalışmamızın kapsamını aşağıya düşündüğümüz için bu görüşlerden iki tanesini vermeyi uygun gördük. İlgili konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Taş, Kibar. (2017). *Dünü Bugünü ile Koreşan Aşiretleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ⁵ İlgili görüşler için bk.: Taş, Kibar. (2017). *Dünü Bugünü ile Koreşan Aşiretleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yalçın, Alemdar ve Hacı Yılmaz. (2017). *Koreşanlılar, Gece* Ankara: Kitaplığı Yayınları
- ⁶ Gaziantep yöresinde Sadır Koreş, Seydi Koreş olarak bilinmektedir.
- ⁷ Gaziantep Çepnilerinin dede ve taliplerin İmam Musa Kazım ocağına mı yoksa Dede Kargın ocağına mı bağlı olduğu problemi hala çözümlenmemiştir. Bu konuyla ilgili olarak hâlihazırda yapmış olduğumuz doktora tezinde incelenerek sonraki süreçlerde müstakil bir makale olarak bilim dünyasına sunulacaktır.
- ⁸ Taş (2017), çalışmasında Alâeddin Keykubat dönemi olarak belirtmiştir.
- ⁹ Alan çalışmamızda Hacı Koreş’in kendi taliplerine keramet sahibi biri olduğunu konusunda herhangi bir anlatıya rastlamadık.
- ¹⁰ Gaziantep yöresinde Çepni Alevileri İmam Musa Kazım Ocağı ve Dede Kargın Ocağı taliplerinde ibarettir. Bu topluluklarının ziyaret ettikleri Çıralık, Karababa, Ali’nin Çıralığı, Balıklı Göl gibi birçok mekân bulunmaktadır. Söz konusu saydığımız ziyaret mekânları her köyün ayrı olarak gittiği yerlerdir. Fakat Hacı Koreş ve Seydi Koreş ziyaret mekânları İmam Musa Kazım ocağı talipleri ve Dede Kargın Ocağı taliplerinin ortak ziyaret yerleridir.
- ¹¹ Alevi inanç sisteminde kurban ritüelleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Köse, Serkan. (2019). *Alevi İnanç Sisteminde Kurban Ritüelleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- ¹² Ağaç kültürünün çeşitli topluluklarda yansımaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Frazer, James George (2004). *Altın Dal Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma*. Çev: Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kaynaklar

Yazılı Kaynaklar

- Akın, Bülent. (2020). “Alevi- Bektaşî İnançında ‘Taş/Kaya/Duvar Yürütme’ Keramet Motifi Etrafında Oluşan Anlatılar Üzerine Bir Anlam Çözümlemesi, *Ritüel ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar*, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Altın Yıldız, Kübra. (2020). *Türk Kültüründe Atalar Kültü*. Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları.
- Kaşgârlı Mahmut. (1985). *Divanü Lûgat-it Türk*. (Çev: Besim Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Avcı, Casim. (2002). “Kureyş”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.442-444.
- Ayverdi, İlhan. (2011). *Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lugati.
- Can, Mustafa. (2020). “Osmanlı Kültüründe Tütsü”. *Tarih Araştırmaları*. Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Crooke, William. (1908). “Ancestor-worship and cult of the dead”. *Encyclopædia of Religion and Ethics*. Edinburgh: T. & T. Clark. 1. 425-432,
- Çetin, İsmet. (2007). “Türk Kültüründe Bab (Baba)/ Ata Geleneği”. *Milli Folklor* 76. 70-75.
- Eliade, Mircea. (1991). *Kutsal ve Din Dışı*. Çev: Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları.
- Emiroğlu, Kudret. (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ergun, Metin. (2000). “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları”. *Milli Folklor* 47, 22-30.
- Eröz, Mehmet. (1992). *Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik*. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Frazer, James George. (2004). *Altın Dal Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma*. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Golkarian, Ghadir. (2018). “İran Türkleri Arasında Yaygın Olan Tütsü Veyahut Buhur Geleneği”. 5. Uluslararası Geleneksel ve Yöresel Değerler Sempozyumu Bildiri Kitabı. e-Kitap. 319-330.
- Gültekin, Mustafa. (2014). “Sarılar Köyü Çıralık Çepni Alevi Ziyareti ve Türk Ağaç Kültüne Bağlı Bazı İnanış ve Uygulamalar”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 70, 73-95.
- Günay, Ünver. vd. (2001). *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması Kayseri Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.
- Günay, Ünver. (2003). “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, 5-36.
- Harman, Mürüvvet. (2018). “Çerağ Aslında Neyi Aydınlatır? (Bektaşî Tarikatında Çerağ Ve Ona Yüklenen Anlamlar)”. IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara. 675-696.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Korkmaz, Esat. (1994). *Alevilik Bektaşılık Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Köse, Serkan. (2019). *Alevi İnanç Sisteminde Kurban Ritüelleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Matsumoto, Go. (2014). “Ancestor worship in the Middle Sıcán theocratic state”. Unpublished Doctoral, Thesis, School Southern Illinois University Carbondale, USA.
- Mcelwain, Thomas. (1993). “Ritual Change in a Turkish Alevi Village”. *The Problem of Ritual*. Pieksämäki:Sisälähetyseuran kirjapaino Raamattutalo, pp:131-168
- Ocak, A. Yaşar. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler* (Metodolojik Bir Yaklaşım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- .(2012). *Alevi Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Örnek, S. Veyis. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Pritchard, E. Evans. (1998). *İlkelerde Din*. Çev: Hüsen Portakal. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Roux, Jean Paul. (2011). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev: Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Taş, Kibar. (2019). “Seyyid Mahmud-I Kebir’in (Kureys) Seyyid Mahmud Hayrani Ve Derviş Beyaz/Gevr İle Tarihi Bağı”. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 43,3248-3260.
- . (2017). “Dünü Bugünü ile Koreşan Aşiretleri”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yalçın, Alemdar ve Hacı Yılmaz. (2017). *Koreşanlılar*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Yıldırım, Dursun. (1998). “Coğrafyadan Vatana Geçiş ve Vatan ile Göç Ediş Problemi”. *Türk Bitiği*. Ankara: Akcağ Yayınları. 134-144.
- Sözlü Kaynaklar**
- KK1: Ali Ekber Keskin, Yaş:37, Lise Mezunu, Derleme Tarihi:19.05.2012, Yukarı Kayabaşı/Yavuzeli.
- KK2: Mehmet Özkılıç, Yaş:50, Lise Mezunu. Derleme Tarihi: 27.06.2012 Yavuzeli.
- KK3: Cafer Göçmen, Yaş:65, Ortaokul Mezunu, Derleme Tarihi: 19.05.2012, Kuzuyatağı/Yavuzeli.

KK4: İsmihan Kaya, Yaş:56, Okumu Yazma Biliyor, Derleme Tarihi: 02.08.2012, Yavuzeli.

KK5: Nadir Keskin, Yaş: 46, Lise Mezunu, Derleme Tarihi: 19.05.2012, Yukarı Kayabaşı/Yavuzeli.

KK6: Hatice Gürbüz, Yaş:65, Okuma Yazma Bilmiyor, Derleme Tarihi: 19.05.2012, Kuzuyatağı/Yavuzeli.

KK7: Sema Kaya, Yaş:46, İlkokul, Derleme Tarihi, 19.05.2012, Yarımca/Yavuzeli.

KK8: Ali Fırat, Yaş:67, Okuma Yazma Biliyor, Derleme Tarihi:19.05.2012, Bülbül/Yavuzeli.

KK9: Aziz Keskin, Yaş:54, Lise Mezunu, Derleme Tarihi:19.05.2012, Yukarı Kayabaşı/Yavuzeli.

Ekler

Fotoğraf 1: Seydi (Sait) Koreş Türbesi (Eski) (Türbede girişindeki kitabebe yanlışlık yapılarak Hacı Koreş ait olan kitabe Seydi Koreş'e yazılmış Seydi Koreş'e ait olan kitabe ise Hacı Koreş'e yazılmıştır.)

Fotoğraf 2: Seydi (Sait) Koreş Türbesi (Yeni)

Fotoğraf 3: Hacı Koreş Türbesi

Fotoğraf 4: Seydi Koreş Ziyaretinde Tütsü Yakarken

Fotoğraf 5: Seydi Koreş Ziyaretinde Ağaçta Bez Bağlama

Fotoğraf 6: Seydi Koreş Ziyaretinde Yakılan/Uyandırılan Çerağlar

